

Franz Kafka ve Liberter Sosyalizm

Michael Löwy

28.07.2017

Şüphesiz, Franz Kafka'nın çalışmaları herhangi bir politik doktrine indirgenemez. Kafka vaazlar vermez fakat bireyleri ve durumları biçimlendirir. O, çalışmalarında, bir *Stimmung* (ruh hali) veya duygulara ve tutumlara dair bir sezgi ifade eder. Edebiyatın sembolik dünyası ideolojilerin söylemsel dünyasına indirgenemez. Edebiyat eseri felsefi ya da siyasi doktrinlere benzer bir *soyut kavramsal sistem*değil, daha ziyade bireylere ve şeylere dair somut düşlemsel bir evrenin yaratımıdır.¹

Bununla birlikte, bunların hiçbiri, Kafka'nın anti-otoriter ruhu, liberter duyarlılığı ve anarşizme olan sempatisi ile asıl yazıları arasındaki geçitlerden, köprülerden ve yeraltı bağlantılarından yararlanmaya mani olmamalıdır. Bu geçitler Kafka'nın çalışmalarındaki *içsel manzaraya* erişmemiz için ayrıcalıklı bir yol sağlarlar.

Kafka'nın sosyalist eğilimleri yaşamının erken dönemlerinden bellidir. Çocukluk ve okul arkadaşı Hugo Bergman, akademinin son yılında (1900–1901) aralarının açılmasının sebebinin “onun sosyalizmi ve benim Siyonizmin çok keskindi” diyerek aktarmaktadır.² Ne çeşit bir sosyalizmden bahsediyoruz?

Çağdaşı olan üç Çek yazarı anlatımlarında, Kafka'nın Çek liberter sosyalistlerine sempati duyusunu ve onların bazı eylemlerine katıldığını belgeleriyle ortaya koyar. 1930'ların başlarında, Max Brod, 1931'de yayınlanacak olan romanı *Stefan Rott* için araştırmalar yapmaktadır. Araştırmaları sırasında, Çek anarşist hareketinin kurucularından Michal Kacha, Brod'a, Kafka'nın Stanislav Neumann, Michal Mares ve Jaroslav Hasek'in de içinde bulunduğu birçok Çek yazarla birlikte liberter, savaş-karşıtı ve kilise-karşıtı bir örgüt olan Mladych Klub (Gençlik Kulübü) toplantılarına katıldığını bildirir. Bu bilgi daha sonra “başka kaynaklarca da doğrulanmış” ve Brod çalışmalarına bunu dâhil etmiştir. Brod romanında Kafka'dan şöyle bahseder:

”sık sık yuvarlak masa toplantılarına katılırdı ve tek bir kelime söylemeksizin orada otururdu. Kacha, Kafka'dan hoşlandı ve onu dilimize “sessiz” olarak çevrilebilecek “Klidas” adıyla çağırdı, aslında tam olarak bu Çek yerli dilinde, “sessizliğin dev” demektir.”

Brod asla Kafka'nın yaşamöyküsünde bahsedilen bu çalışmanın gerçekliğinden şüphe duymadı.³

İkinci tanıklık komşu oldukları ve sık sık sokakta karşılaştığı için Kafka'yı tanıyan anarşist yazar Michal Mares'den gelir. Mares'in 1958'de Klaus Wagenbach tarafından yayınlanan çalışmasına göre Kafka, İspanyol liberter eğitimci Francisco Ferrer'in idamına karşı düzenlenen gösteriye gelmesi davetini 1909 Ekim'inde kabul etmiştir. 1910–1912 sırasında Kafka, özgür aşk, Paris Komünü, barış, Parisli aktivist Liabeuf'un idamına direniş gibi konularda Gençlik Kulübü'nün, savaş-karşıtı ve kilise-karşıtı Vilem Koerber Derneği'nin ve Çek Anarşist Hareketi'nin düzenlediği anarşist konferanslara katılmıştır. Mares ayrıca Kafka'nın bir arkadaşını hapisten kurtarmak için beş kron kefaleti ödediğini yazmaktadır. Kacha gibi, Mares de Kafka'nın sessizliğini vurgulamıştır:

“Bildğim en iyi şey, Kafka'nın hiçbir anarşist örgütlenmeye ait olmadığı fakat bir insan olarak toplumsal sorunlara duyarlı olduğunu açıkça göstermesi ve çok güçlü bir şekilde onlara sempati duymasıydı. Bu toplantılara olan ilgisine ve sık katılımına rağmen, hiçbir zaman tartışmalara dahil olmamıştır.” Bu ilgi onun okumalarından bellidir -Mares'in hediye ettiği Kropotkin'in “*Speech of Rebel*”i (*Bir Asinin Konuşmaları*) ve Reclus kardeşlerin, Michail Bakunin ve Jean Grave'in yazıları. Bunlar da onun sempatisini genişletti:

Fransız anarşistlerinin kaderi, Ravachol, ve *Mother Earth*'ün editörü Emma Goldman'ın trajedisi onu derinden etkiledi.⁴

Bu çalışma başlangıçta biraz değişik bir versiyonuyla 1946'da bir Çek dergisinde görüldü ve eleştirilmeksizin geçildi.⁵ 1958'de, Karl Wagenbach yazarın Prag liberter yeraltı örgütü ile bağlarına ilk kez ışık tutan Kafka'nın gençliği üzerine dikkate değer kitabını yayınladı. Bu kitap Mares'in çalışmasını ek bir bölüm olarak yeniden bastı fakat bu münasebetle, bu bilgi, iddiaların güvenilirliğini sorgulayan bir takım polemiklere yol açtı.

Üçüncü kaynak, 1951'de ilk kez basımı yapılan Gustav Janouch'un *Kafka ile Söyleşi*'sidir ve 1968'de daha genişletilmiş baskısıyla yeniden yayınlanmıştır. Bu çalışma yaşamının son döneminde Praglı yazar ile 1920'de başlayan buluşmalara ilişkindir ve Kafka'nın en son anında bile liberterlere olan sempatisini yitirmedikten dem vurur. O, Çek anarşistlerinin sadece “çok kibar ve müthiş cesaretli,” “her kelime-

lerine inanılması gereken dost insanlar” olduklarını tanımlamakla kalmadı aynı zamanda bu sohbetler sırasında dile getirilen siyasal ve toplumsal düşüncelerin liberter düşünüşteki güçlü etkisini de unutmadı.

Onun kapitalizmi “herkesin hiyerarşik düzene tabi olduğu ve her şeyin zincire vurulduğu bir bağımlılık ilişkileri sistemi” olarak tasvir etmesi örneğini ele alalım. Bu ifade, sistemin otoriter karakteri üzerindeki vurgusundan ve marksizmdaki gibi ekonomik sömürüye odaklanmamasından dolayı tipik olarak anarşisttir. Örgütlü işçi hareketi konusundaki görüşleri bile partilere ve politik kurumlara karşı onun liberter şüpheciliğinden ilham almış görünüyor. Yürüyen işçilerin arkasında:

“sekreterler, bürokratlar, profesyonel politikacılar ve güç gösterisinde bulunmaya hazır tüm modern sultanlar vardır... Devrim buharlaşmıştır ve tüm geride kalansa yeni bürokrasinin çamurudur. İşkence gören insanlığın zincirleri yöneticilerin resmi evraklarından yapılmıştır.”⁶

1968’de Janouch’un notlarının tüm versiyonlarının kopya edildiği zannedilen ikinci baskısı, savaştan sonra kaybolmuş ve sonra tekrar ele geçirilmiştir. O, Kafka’daki değişimi şöyle hatırlatır:

“Ravachol’un hayatı üzerine çalıştınız mı?

Evet ama sadece Ravachol değil diğer birçok anarşistin yaşamlarını da inceledim. Godwin, Proudhon, Stirner, Bakunin, Kropotkin, Tucker ve Tolstoy’un düşünceleri ve yaşamöykülerinde kendimi derin düşünceler içinde buldum. Çeşitli gruplar ile bağlantılara girdim ve toplantılara katıldım. Kısacası, bu konuda zamanımın büyük bir kısmını ve paramı araştırmalara harcadım. 1910’da anarşist Gençlik Kulübü’nün buluşma yeri olan ve *Zum kannonenkreuz* olarak bilinen Karolinenthal bir meyhanede Çek anarşistleri tarafından düzenlenen toplantılarda yer aldım... Max Brod bana birçok kez bu toplantılarda eşlik etti, aslında, onları pek uygun bulmadı... Bana göre, bu çok ciddi bir işti. Ravachol’un izinliydim. O bana Erich Muehsam, Arthur Holitscher ve Viyanalı anarşist Rudolf Grossman’a giden yolu gösterdi... Onların hepsi insanın mutluluğu için sonuçsuzca çabalamışlardı. Onları anlıyordum. Fakat... özlemleri için onların yanında yürümeye devam edemiyordum.”⁷

Eleştirmenlerin genel görüşü, gizemli kaynaklarını çok dikkat çekici bir şekilde önce kaybolup sonra bulunan notlara borçlu olan bu ikinci versiyonun ilkine göre daha az güvenilir olduğudur. Aynı zamanda, bizi ilgilendiren belirli bir noktadaki belirgin bir hataya da dikkat çekmeliyiz. Kendi iddiasına göre, Max Brod anarşist kulüp toplantılarına arkadaşıyla hiçbir zaman gitmediği gibi aynı zamanda Kafka’nın Prag liberterlerinin eylemlerine katılımından da tamamen habersizdir.

Varsayımımız bu belgelerle öne sürüldü —Kafka’nın liberter düşünceye olan ilgisi onun kişisel yazılarındaki birkaç referansla doğrulanır. Örneğin, günlüğünde şu koşulsuz buyruğu buluruz: “Kropotkin’i unutma!”

Kasım 1917’de Max Brod’a yazdığı bir mektupta Kafka, anarşist bir Freudçu olan Otto Gross tarafından tasarlanan *İktidarın İsteğine Karşı Mücadele Haberleri* adlı bir dergi projesi için gösterdiği hevesi anlatır.⁸ Ayrıca, Onun bazı ifadelerine ilham veren liberter ruhu da gözden kaçırmamalıyız. Bir gün Max Brod ile çalıştığı yer –davalarını savunmaya giden kaza kurbanları işçilerin yeri Sosyal Güvenlik Bürosu– hakkında konuşurlarken söylediği vecizler, iğneleyici sözler buna örnek olabilir:

“Ne kadar alçakgönüllü insanlar. Fırtınadan yok olan binalarını almak yerine ayaklarımıza kapanıp yalvarmaya gelmişlerdi. Onlar ayaklarımıza kapanıp yalvarmaya gelmişlerdi.”⁹

Muhtemelen, çeşitli anlatımlar –özellikle son ikisi- hatalar ve abartmalar içeriyor. Mares’e gelince, Klaus Wagenbach, “kesin ayrıntıların muhtemelen hatalı” veya en azından “abartılı” olduğunu kabul eder. Benzer şekilde Max Brod’a göre, Kafka’yı bilen diğer birçok çağdaşı gibi Mares de “abartmaya meyilliydi.” Özellikle yazarla yakın arkadaşlıklarının boyutu hususunda olduğu gibi.¹⁰

Bu belgelerdeki çelişkilere ve abartılara dikkat çekmekle Çek anarşistleri ve Kafka arasında bağlar olduğu bilgisini “safı efsane” olarak nitelendirerek *bütün olarak reddetmek* oldukça farklı şeyler. Bu Eduard Goldstücker, Hartmut Binder, Ritchie Robertson ve Ernst Pawel’i içeren bazı uzmanların tutumudur. İlki bir Çek komünist edebiyat eleştirmeni ve diğer üçü ise değerleri inkâr edilemeyecek Kafka’nın yaşamöyküsü yazarları.

Goldstücker’e göre, “Kafka ile anarko-komünistler arasında uzun süreli devam eden bir yakın temasa dair efsane hakkındaki şüphemin başlıca sebebi, Kafka’nın eserinin hiçbir yerinde, onların düşüncelerine

aşına olduğunun belirtilerini bulmamamızdır.” Onun bakışıyla, Kafka’nın işçi sınıfına yönelik tutumu “modern sosyalizm”e dair değil, fakat daha çok “Marx öncesi” ütopyacı sosyalistlere dairdi.¹¹

Bu garip akıl yürütme üzerine birkaç yorumda bulunabiliriz:

- ”Anarko-komünizm” terimi, anarko sendikalizmden liberter pasifizme farklı yönelimlere sahip dernekleri uygun bir şekilde tanımlamaktan uzaktır.
- Anarşizm işçi sınıfı yanlısı olarak bilinen alışılmış bir tutumla tanımlanamaz (liberter gelenekte bu konuda farklı bakışlar yer alır) fakat her türlü otoritenin ve kurumsallaşmış otorite olarak devletin reddiyle tanımlanır.
- Anarşist öğretisi Marx’tan önce ortaya çıkmıştır ve liberter sosyalizm onun çalışmalarına ilişkin olarak yapılanmamıştır.

Hartmut Binder Kafka’nın yaşamöyküsünü yazan, hakkında ayrıntılı ve engin bilgiye sahip bir yazardır. Aynı zamanda, Kafka ve Prag anarşist topluluğu arasındaki bağların “hayaller alemine” ait bir “efsane” olduğu tezinin en şiddetli taraftarıdır. Klaus Wagenbach da Kacha, Mares ve Janouch kadar “onun ideolojisine uygun” kaynakların güvenilir olma yoksunluğu ve hatta kasıtlı tahrifatlar taşıdığı gerekçesiyle suçlanır.¹²

Binder’in görüşüne göre:

“şu bir gerçek ki, Kafka’nın ölümünün ardından birkaç yıl sonrasına kadar Brod, iddia edilen bu eylemler hakkında hiçbir şey öğrenemedi... bu bilgilerin güvenilirliği dikkatle tartmak gerek. Çünkü bu dönemde Kafka ile birlikte iki geziye çıkan ve onunla hergün karşılaşan Brod’un ... en yakın arkadaşının anarşist harekete ilgisinden habersiz olması neredeyse hayal edilemez... Eğer bu gerçekten hayal edilemezse (“neredeyse” bir şüphe sınırını terk eder...), o halde niçin Max Brod romanı *Stefan Rott* ve arkadaşının yaşamöyküsünün her ikisinde de kullandığı bu bilgiyi tamamen güvenilir olarak düşündü?”

Benzer bir eleştiri Binder’in başka tartışmalarında da görülür;

Yaşa dışı olarak eylem yapan bir grubun politik tartışmalarını sigara dumanıyla dolu bir pub’da dinlemek... Bu Kafka’nın kişiliği ile örtüşmeyen bir durumdur. Bununla birlikte bu durum Kafka’nın kişiliği hakkında çok az şey bilen Max Brod’a ilginç görünmez... Gerçekten, Kafka’nın çalışmalarında hiçbir şey bizi yasaya batıl bir saygıyla bağlı birine inanmaya götürmez!¹³

Michal Mares’in şahitliğine niyetlendiği denemede Binder, Kafka’nın Milena Jesenska-Polak’a yazdığı ve “az bilgi sahibi” biri olarak işaret ettiği Mares hakkındaki mektubu ısrarcı bir şekilde gösterir. Binder aşağıdaki tartışmayı yapar:

“Kafka Mares ile olan ilişkisinin yalnızca bir “*Gassenbekanntschaft*” (göz aşinalığı) olduğunun altını çizer. Bu Kafka’nın anarşist toplantılara hiç gitmediğinin en açık göstergesidir.”¹⁴

En azından, bu tartışma çizgisi hakkında denilebilir ki öncül ile sonuç arasında bariz bir *non-sequitur* (ilgisiz sonuç) yatıyor! Onların karşılaşmaları sadece caddede yüz yüze gelmekten ibaret olsa bile, zira Kafka’nın evi Mares’in çalıştığı yere çok yakındır, bu Mares’in, edebiyat üzerine fikir söylemesine, Kafka’yı toplantılara ve gösterilere çağırmasına ve bu gibi eylemlerde onun var olduğunu doğrulamasına ve hatta bir karşılaşmada Kropotkin’in bir kitabını ona hediye vermesine engel olamamaktadır.

Kafka’yla olan bağlarının maddi bir kanıtı olarak, Mares, yazar tarafından kendisine gönderilen 9 Aralık 1910 tarihli bir posta kartına sahip olmasını gösterir. Bunun doğrulanması imkânsız olsa da, Mares arkadaşından bu dönemde birçok mektup aldığını da iddia eder ki, bunlar evinin birçok kez aranması sonucunda kaybolmuşlardır. Binder bu belgenin varlığını inkâr etmez fakat gerçeğin üzerine gidersek, kartın Michal adına değil Josef Mares adına yazıldığını belirtir. Şahitlerce uydurulan bu “hikâyenin” apaçık yeni delillerine sahip olduğunu iddia eder. Bu, Onun Mares’le buluştuğu ve Gençlik Kulübü’nün çeşitli toplantılarına birlikte katıldıklarının tümüyle imkânsız olduğunu gösterir, çünkü Kafka onun soyadının ne olduğunu bile bilmez. Bu, çok basit bir sebep için su götürmez bir tartışmadır. Kafka ve Milena arasındaki yazışmaların Almanca baskısına göre de, Kacha’ya verilen asıl isim Michal değil fakat Josef’tir.¹⁵

Hartmut Binder’in kitabındaki tüm tartışma, her türlü en küçük bahaneyi yakalamak üzere kasıtlı ve sistematik bir girişim olmasının üzücü izlenimini bırakıyor. Amacı, Kafka’nın imajını muhafazakârların

gözündeki -Prag liberterleri tarafından düzenlenen toplantılarda yer aldığına dair- şüphelerin karanlık gölgesinden temizlemek olarak görünüyor.

Birkaç yıl sonra onun Kafka hakkındaki yaşamöyküsünde, yeri gelmişken ilgi uyandırıcı bir kitaptır, Ernest Pawel'in Binder'in tezinin tarafını tuttuğu görülür. Onun deyimiyle, Kafka hakkında "büyük mitlerden birini gömmenin" tam vaktidir. Bu "Gençlik Kulübü olarak adlandırılan Çek anarşist grup içinde çalışan gizli teşkilatçı Kafka efsanesi" olacaktır. Bu efsane "eski anarşist Michal Mares'in -Kafka'yı anarşist toplantı ve gösterilere katılan bir arkadaşı ve yoldaşı olarak tanımlayan 1946'da yayımlanan gerçekten uzak hatıraların yazarı- verimli hayal gücünün" bir ürünüdür.

Bu hikâye onun bilinen tüm yaşamı, arkadaşları ve karakteri hakkında tamamen yanlış bir izlenim verir. Niçin Kafka, bağlantılarını her gün gördüğü arkadaşından saklamak istemiş olsun ki?16

Bu "efsane" kirli çamaşırları kolaylıkla ortaya çıkarır çünkü ortaya atılan sorular hiçbir kaynakla benzeşmez. Mares, Janouch ve Kacha (Pawel tarafından bahsi geçmez) Kafka'nın anarşist bir grup içindeki bir entrikacı olduğundan söz etmemişlerdir. Mares açıkça Kafka'nın hiçbir örgütün üyesi olmadığı gerçeğinde ısrar etmiştir. Hiçbir olayda, Kafka bir "gizli teşkilat" içerisinde olmamıştır fakat kamuya açık önemli bazı konularla ilgili toplantılara katılmıştır. "En yakın arkadaşından bazı şeylerin saklanması" anlamı Max Brod'a göre, bu tartışma çizgisindeki anlamsızlığı açığa vurur.

Ernest Pawel bu tezin doğruluğunu kanıtlayan başka bir kanıt sağlar. Prag Polis kayıtları "Kafka ile ilgili en küçük bir ibare içermez."17 Bu kanıt yeterli değildir. Polis çeşitli liberter derneklerce düzenlenen kamu toplantılarına katılan tüm insanların isimlerini tutmak konusunda çok şanslı değildir. Onlar yalnızca dinleyen ve hiçbir şey söylemeyen insanlardan daha ziyade dernek başkanlarıyla ve "elebaşları" ile ilgilenirler...

Pawel, bu çalışmaların daha da sulandırılmış versiyonlarıyla öne sürülen gerçeklerin geçerliliğini kabul etmeye duyduğu istek hususunda Binder'den ayrılır. Kafka gerçekten bu çeşit toplantılarda bulunmuştur fakat sadece "ilgili bir seyirci olarak". Üstelik Kropotkin ve Alexander Herzen'in felsefi ve şiddet-karşıtı anarşizmlerine de yakınlık duymuştur.18

Biz şimdi Praglı Yahudi yazarın çalışmaları ve yaşamı üzerinde önemli bir denemenin yazarı olan Ritchie Robertson'ın bakış açısını sınayacağız. Onun düşüncesine göre, Kacha ve Mares'in sağladığı bu bilginin "şüphecilikle ele alınması" gerekir. Bu konudaki başlıca kanıtlarını Goldstückcer ve Binder'den ödünç almıştır. Brod'un, arkadaşının bu toplantılara katılımı konusundan habersiz olması nasıl mümkün olabilir? Kafka'ya yalnızca *Gassenbekantschaft* (göz aşinalığı) olduğu olduğu halde Mares'in şahitliğine ne kadar değer verilebilir? Gerçek tutarlılıktan yoksun bu çeşit itirazları çürütmeyi tekrar etmemin hiç önemi yok.

Robertson'un kitabında tümüyle yeni ve ilginç olan Kafka'nın politik düşüncelerine alternatif bir yorum öne sürme girişimidir ki buna göre, o ne sosyalist ne de bir anarşist değil, bir *romantiktir*. Robertson'un düşüncesinde, bu anti-kapitalist romantizm ne sol ne de sağ eğilimli olabilirdi.19 Fakat eğer romantik anti-kapitalizm, muhafazakâr ve devrimci düşüncenin belirli biçimleri için ortak bir matris ise -ve bu anlamda, sol ve sağ arasındaki geleneksel bölünmeleri etkileyerek aşıyorsa- romantik yazarların kendilerine yine de iki kutuplu bu dünya görüşünden -gerici romantizm ve devrimci romantizm- biri etrafında yer edinmeleri gerekir.20

Gerçekten, anarşizm, liberter sosyalizm ve anarko-sendikalizm "solun romantik anti-kapitalizmi"nin paradigmatic bir örneğini oluşturur. Sonuç olarak, Kafka'nın düşüncelerini romantik olarak tanımlamak, bana tamamen yerinde görünür. Fakat bu, onun "sol ile ilgili" ya da daha somut olarak, liberter eğilimli romantik bir sosyalist olmadığı anlamına gelmez. Tüm romantiklerde olduğu gibi, onun modern uygarlık eleştirisi de geçmişe yönelik özlemlerle renkleniyordu, onun açısından bu geçmiş, Doğu Avrupa Yahudi topluluklarının Yiddiş kültürüne temsil edilirdi. Dikkate değer bir kavrayışla, André Breton, "şu anı işaretlerken", Kafka'nın düşünceleri, "Prag sinagogu'nun saatinin kadraniyla sembolik bir şekilde geriye döner" diye yazmıştır.21

Kafka'nın yaşam öyküsündeki anarşist serüven hakkındaki en ilginç şey (1909-1912), ki bu bize onun çalışmalarına dair kavrayışımızı aydınlatacak en kullanışlı anahtarlardan birini sağlar, özellikle 1912 sonrası yazdıklarıdır. Bu anahtarlardan birinin önemi üzerinde durmak istiyorum, çünkü bu çalışma-

nın cazibesi aynı zamanda onu hiçbir tekanlamlı yoruma indirgenemez kılan çokanlamlı (*polisemantik*) karakterinden kaynaklanmaktadır. Liberter ethos onun başlıca edebi metinlerinin merkezindeki farklı durumlarda tezahür eder, fakat her şeyden önemlisi, bu, radikal eleştirel bir tarzda özgürlük yokluğunun akıl çıkmayan korkunç suretinde temsil edilir: Otorite’de. André Breton’un çok güzel belirttiği gibi “Başka hiçbir eser, düşünme eylemini gerçekleştiren kişinin dışsal bir egemenlik ilkesini kabul etmesine böylesine güçlü bir şekilde engel olmaz.”²²

Kafka’nın romanlarında, “kişilik yokoluşu”ndan artan bir şeyleşmeye doğru bir hareket şeklinde liberter esinli bir otorite karşıtlığı sürer: ataerkil ve kişisel otoriteden yönetsel ve anonim otoriteye kadar.²³ Bir kez daha belirtmek gerekirse, bu bir *politik öğretiler*ini değildir, fakat başlıca silahı *ironi ve mizah* olan -André Breton’a göre “ruhun yüce bir isyanı” olan *kara mizah*- bir zihinsel durum ve eleştirel duyarlılıktır.²⁴

Bu tutum Kafka’nın babasıyla ilişkilerindeki kişisel kökleri sezdirir. Yazara göre, ataerkil ailelerdeki (*pater familias*) despotik otorite politik zorbalığın bir arketipidir. *Babaya Mektup*’ta (1919), Kafka “benim gözümde, doğruluğu kendi düşüncelerine değil kişiliğine dayandıran bir zorbanın anlaşılabilir kişiliğine bürünüyordun,” der. Babasının işçilere uyguladığı vahşi, adil olmayan, ve keyfi davranışlarıyla yüz yüze gelerek, içgüdüsel şekilde kurbanlarla özdeşleşmeye başladı:

”Dükkanı benim için dayanılmaz kılan şey sana kıyasla benim kendi durumum hakkında bana daha fazla şey hatırlatmasıdır... Bu, zorunlu olarak, neden işçilerin partisine üye olduğumu gösterir.”²⁵

Kafka’nın edebi eserlerinde otoriteryanizmin temel özellikleri şöyle belirtilir:

Keyfilik: Sıklıkla kurbanı aşırı ve saçma talepler gösterilerek yapılan, hiçbir ahlaki, rasyonel ve insanî gerekçe olmaksızın yukarıdan dayatılan kararlar.

Adaletsizlik: Suçluluk -haksız bir şekilde- hiçbir kanıtı gerek duyulmaksızın olmuş gibi kabul edilir ve cezalandırma önemsiz olan ya da hiç var olmayan “suç”a kıyasla bütünüyle orantısızdır.

İlk önemli edebi çalışması *Yargı*’da (1912), Kafka ataerkil otorite üzerine odaklanır. Kahramanın (Georg Bendemann) tümüyle otoriter karara direnç göstermeksizin boyun eğen biri olarak görüldüğü nadir çalışmalarından biridir: Baba oğluna kendini nehirde boğması için emir verir! Bu romanı *Dava* ile karşılaştırırken, Milan Kundera şunları gözlemler:

Bu iki suçlama, kınama ve idam arasındaki benzerlik, Kafka’nın kapalı aile totalitarizmiyle büyük öngörülerini birbirine bağlayan sürekliliği gözler önüne serer.²⁶ Bu iki büyük roman (*Dava* ve *Şato*) arasındaki fark ise, eserlerde kusursuz bir şekilde anonim ve görünmez olan “totaliter” bir gücün varlığıdır.

Bu bakış açısıyla, *Amerika* (1912–1914), ara bir çalışmayı temsil eder. Otoriter karakterler ya ataerkil figürler (Karl Rossmann’ın babası veya amcası Jakob) ya da üst düzey otel yöneticileri (personel başı veya kapıcı şefidir). Fakat ikincisi bürokratik kayıtsızlık ile dar kafalı ve acımasız kişisel bir despotizmi birleştirerek kişisel tiranlığın bir yönünü elinde bulundurur. Kafka, New York limanının girişinde dikili olan meşhur Özgürlük Heykeli ile simgelenen Amerikan demokrasisinin sırrını, heykelin elindeki meşaleyi kılıçla değiştirmek suretiyle bozar. Adil ve özgür olmayan bir dünyada, çıplak zor ve keyfi güç bölünmez bir egemenliği elinde tutar gibi görünür. Kahramanın sempatisi toplumun kurbanlarına yönelir. İlk bölümdeki şoför “fakir bir adamın gücünün ellerindeki ıstırahımın” bir örneğidir. Bir de açlık ve yoksulluk tarafından intihara sürüklenen Therese’nin annesi vardır. Karl Rossmann biricik arkadaşlarını ve dostlarını yoksullar arasında bulur: Therese’nin kendisi, öğrenciler, onu polise teslim etmeyi kabul etmeyen işçi sınıfından komşuları, çünkü Kafka’nın dile getirdiği gibi “işçiler otoritelerin tarafında değildirler.”²⁷

Kafkanın çalışmalarındaki büyük dönüm noktası *Amerika*’dan kısa bir süre sonra yazılan *Ceza Sömürgesi*’dir. Evrensel edebiyatta, otoriteyi böylesine adaletsiz ve cani bir yüzle sunan çok az metin vardır. Otorite hikâyede ikincil karakter olarak rol alan kamp kumandanı (eski ve yeni) gibi kişisel bir güç ile bağlı değildir. Gerçekten, otorite *kişisel olmayan bir mekanizma* içinde meydana gelir.

Hikâyenin bağlamı bu örnekte Fransız sömürgeciliğidir. Sömürgecinin subayları ve komutanları Fransız’dır, idamı bekleyen düşük rütbeli askerler, rıhtım işçileri ve kurbanlar ise yurdun “tek kelime Fransızca anlamayan” “yerli” insanlarıdır. Yerli bir asker yasal öğretiyi keyfiyetin timsali birkaç sözcük ile özetleyebilen subaylar tarafından ölüme mahkûm edilir. Suç asla sorgulanmamalıdır! Askerlerin idamı

iğnelerle vücuduna “Sizin yüce şerefimiz” sözcüklerini yavaş yavaş oyan bir işkence aygıtı tarafından gerçekleştirilmelidir.

Romanın ana karakteri, gelişen olayları sessiz bir düşmanlıkla izleyen gezgin değildir. Ne de güç bela tepki gösteren suçlular, idama başkanlık eden subaylar, ne de sömürgeci komutanlarıdır. Ana karakter *makinenin kendisidir*.

Bütün hikâye subay tarafından gezgine verilen çok detaylı bir açıklama esnasında “*kendi içinde sonlu*” olarak görünen bu uğursuz aygıtın merkezindedir. Alet adamı idam etmek için var olmuş değildir, tersine kurban aletin hatırı için vardır. Yerli subay, makineye, üstüne kendi estetik başyapıtımı, pek çok “tezyinatlar ve süslemeler” ile tazvir edilmiş kanlı kitabesini yazabileceği bir beden sunar. Subay sadece makinenin bir hizmetkârıdır ve sonunda kendini bu doymak bilmez Moloch’a kurban eder.²⁸

İnsanların yaşamlarını kurban verdikleri hangi somut “güç makinesi” ve “otorite aygıtı” Kafka’nın zihnindeki? *Ceza Sömürgesi* Ekim 1914’te yazılmış, üç ay sonra ise Büyük Savaş patlak vermiştir.

Dava ve Şato’da, hiyerarşik, soyut ve *kişisel olmayan* bir “aygıt” olarak otoriteyi buluruz. Vahşi, dar kafalı ve alçak karakterlerine rağmen, bürokratlar yalnızca bu makinenin dişlileridir. Walter Benjamin’in keskin bir biçimde gözlemediği gibi, Kafka, eylemleri prosedürler tarafından kontrol edilen, emirlerini harfiyen yerine getirmesine ve *daha ziyade* manipüle edilmesine rağmen belirsiz kalan, akıl ermez bürokratik bir aygıt tarafından kaderinin belirlendiğini anlayan modern vatandaşın bakış açısıyla yazar.²⁹

Kafka’nın eseri, Prag’daki çevresinde derinlere kök salmıştır. Andre Breton’un işaret ettiği gibi, Kafka’nın yazıları “Prag’ın tüm göz kamaştırıcılığını ve büyüsunü ortaya koyar” fakat aynı zamanda mükemmel bir şekilde evrenseldir.³⁰ Sık sık iddia edildiğinin aksine, onun başlıca iki romanı eski Avusturya-Macaristan imparatorluğu devletinin bir eleştirisi değildir fakat daha ziyade modern devlet aygıtıyla uğraşır. Kafka’nın devlet eleştirisi, bu yabancılaşmış, gerçek bir varlık gibi yorumlanan (*hypostatise*) ve bağımsız bürokratik sistemin “kendi içinde sonlu” hale dönüştürülmesine olduğu kadar, onun anonim ve kişisel olmayan karakterine de temas eder.

Şato’dan bir bölüm, özellikle bu bakışı aydınlatıyor. Kara mizah eseri olan bir bölümde, kasabanın belediye başkanı resmi aygıtı, “kendi kendisine” çalışıyor gibi görünen bağımsız bir makine olarak tanımlar:

“Yönetimsel organizmanın, aynı önemsiz işlerle uğraşmaktan dolayı yıllardan beri dayanmak zorunda olduğu gerilim ve öfkeye artık daha fazla tahammül edemeyeceği ve görevlileri bertaraf ederek kendi üstüne hüküm vermeye başladığı söylenebilir.”³⁰

Kafka’nın, içinde bireyler arasındaki ilişkilerin şeye ya da bağımsız bir nesneye dönüştüğü bürokratik makinenin kör bir dişli şebekesi şeklindeki işleyiş tarzı üzerine derin bir kavrayışı vardı. Bu Kafka’nın eserinin en modern, en güncel ve en *anlaşılır* yönlerinden biridir.

Liberter esin Kafka’nın romanlarının merkezinde yer alır. Bize devletten bahsettiği zaman, ister “idare” ister “adalet” biçiminde olsun, bireyleri ezen, boğan ve öldüren gayri şahsi bir tahakküm sisteminden söz eder. Bu, özgürlük yokluğunun galip geldiği, can çekişen, donuk ve anlaşılması güç bir dünyadır. *Dava* genellikle kehanette bulunan bir eser olarak takdim edilir. Öngörülü hayal gücüyle yazar, totaliter devletin ve Nazi ya da Stalinist gösteri davalarının adaletini önceden görmüştü. Sovyet dostu bir yolcu olmasına rağmen Bertolt Brecht, 1934’de (Moskova gösteri davalarından daha önce) Walter Benjamin ile yaptığı bir sohbette Kafka hakkında şu etkileyici fikri beyan eder:

Kafka’nın tek sorunu örgütlenmeye ilişkindi. Kavrıldığı şey, insanların ortak varoluş biçimleri nedeniyle kendilerine yabancılaşmalarının yolu olan karınca yuvası devletinden önceki kederimizdi. Ve O, örneğin GPU’nun yöntemleri gibi yabancılaşma biçimlerini önceden tahmin etmişti.³²

Praglı yazarın ileri görüşlülüğüne hiç şüphe etmeden hürmet ederken, yine de bu çalışmada Kafka’nın “istisnai” bir devlet tanımı yapmadığının akılda tutulması gerekir. Eserlerinin akla getirdiği, anarşizme bariz bağlantısını gösteren en önemli fikirlerden birisi, “normal” hukuki ve anayasal devletin *yabancılaşmış ve baskıcı doğasıdır*. Dava’nın daha ilk sayfalarında Joseph K.’nin her yerde barışın mevcut olduğu, bütün yasalara uyulduğu bir hukuk devletinde yaşadığı açıkça ifade edilir, öyleyse kim ona kendi evinde saldırmaya cüret etmiştir?³³

Çek anarşistleri arasındaki arkadaşları gibi o da, *devletin her türlü biçiminin* ve bu sıfatla devletin, otoriter ve özgürlük-katili bir hiyerarşi olduğunu anlamış görünüyor.

Doğası gereği devlet ve onun adaletinin her ikisi de yalanlar üzerine kurulu sistemlerdir. Hiçbir şey bunu Dava'daki yasanın bekçisi meselinin konusu üzerine K. ve papaz arasında geçen diyalogdan daha iyi anlatamaz. Papaza göre, "bekçiye duyulan saygının sorgulanması yasanın sorgulanmasıdır" Bu, tüm düzen temsilcilerinin klasik iddiasıdır. K. İtiraz eder; eğer insan bu görüşü kabul ederse "bekçinin bize söylediği her şeye inanmalıyız", ki bu ona imkânsız görünür:

"Hayır, der Papaz. Onun söylediği her şeyi doğru olarak kabul etmeye mecbur edilmedik. Gerekli olarak kabul edilenler kâfidir.

İç karartıcı bir düşünce, dedi K... Yalanı, dünyanın ilkesi haline getiriliyor."34

Kafka üzerine denemesinde Hannah Arendt'in doğru bir şekilde gözlemlediği gibi, papazın vaazı şunu açığa çıkarır:

"kutsal teoloji ve bürokratların en derin inançları kendileri adına gerekli bir inançtır. Bürokratlar, son tahlilde, gerekliliğin memurlarıdır."35

Sonuçta, devlet ve yargıçlar, kurbanların avlanmasından daha az adli yönetimle idare eder. *Amerika*'daki özgürlük meşalesinin yerine kılıcın konulduğu tasvirle karşılaştığımızda, *Dava*'da Titorelli tarafından yapılan Adalet Tanrıçası'nı temsil ettiği varsayılan resim, doğru ışık altında Av Tanrıçasının kutlama töreni haline gelir. Bürokratik ve adli hiyerarşi, *Dava*'nın kurbanı Joseph K.'ya göre, sınırsız bir örgütlenme kurar:

"bu örgütlenme sadece satın alınabilir gardiyanlar, ahmak soruşturmacılar, sorgu hâkimleri değil... bunun yanında uşaklar, katipler, jandarmalar, yardımcılar hatta *cellatlardan* oluşan zorunlu maiyetiyle yüksek yargıçlar topluluğunu devam ettiriyor. Bu sözcükleri söylemekten kaçınmam."36

Başka bir deyişle, devlet otoritesi öldürür. Joseph K. kitabın son bölümünde iki memur onu "bir köpek gibi" ölüme sürüklediği zaman, o cellatları tamdıklaştırır.

Kafka'ya göre, köpek metafizik değilse bile, etik bir kategoriye temsil eder. Köpek, kim olurlarsa olsunlar otoritelere köle gibi sunulan herkeştir. Tüccar-Block'un avukatın önünde diz çökmeye zorlanması buna tipik bir örnektir:

"O artık bir müvekkil değildi, avukatın köpeği idi. Eğer avukat ona sanki bir köpek kulübesi olan yatağının altında sürüklenmesini ve havlamasını emrettiyse, Block bunu memnuniyetle yapacaktı."

Joseph K.'dan daha fazla yaşaması gereken utanç, cellatlara direnmeksizin boyun eğen "bir köpek gibi" (*Dava*'nın son sözleri) ölmektir. Ayrıca bu *Ceza Sömürgesi*'nde "köpek gibi itaat" ile davranan ve kaçmaya bile teşebbüs etmeyen mahkûmun durumuyla da aynıdır. 37

Amerika'daki genç Karl Rossmann otoritelere direnmeye kalkışan -fakat her zaman başarılı olamayan- kişilerin bir örneğidir. Ona göre, bu, "herhangi bir direnişe gönüllü olmayanlar" gibi bir köpek haline gelmek anlamına gelmez. Bir köpek gibi itaat etmeyi ve sürüklenmeyi reddetmek, özgürlüğe doğru yürüyüşte ilk adımdır. Fakat Kafka'nın romanları ne olumlu bir kahraman ne de gelecek ütopyaları barındırır. Bu romanlar yalnızca çağımızın ölü yüzünü (*facies hippocratica*) alaycı ve anlaşılır bir şekilde göstermeye çalışır.

"Kafkaesque" kelimesinin günlük söz dağarcığına girmesi bir rastlantı değildir. Bu terim sosyoloji ve siyasal bilimin gözden kaçırmaya eğimli olduğu toplumsal gerçeğin bir yönünü belirtir. Liberter duyarlılığı ile Kafka, bürokratik kâbusun *ezici* ve *saçma* tabiatını, donukluğunu, ve *aşağıdan ve dışarıdan* görüldüğü gibi devlet hiyerarşisinin kurallarının akıl ermez ve anlaşılmaz karakterini yakalamakta olağanüstü şekilde başarılıdır. Bu, genellikle kendisini bürokratik makinenin ("işlevsel" ya da "işlevsel olmayan", "akılcı" ya da "akıl-öncesi" karakteri gibi) "içeriden" ve "tepedekilerin", otoritelerin ve kurumların görüş açısından incelemekle sınırlandırılan sosyal bilimlerle ters düşer."38

Sosyal bilimler, milyonlarca insanın her gün karşılaştığı modern toplumların en karakteristik fenomeni olan şeyleşmiş bürokratik aygıtın "baskıcı etkisi" konusunda henüz bir kavram oluşturmadı. Bu esnada, toplumsal gerçeğin bu özsel boyutu hakkında Kafka'nın eserlerine yapılan referanslar fikir vermeye devam edecektir.

Dipnotlar

1. Cf. Lucien Goldmann, "Materialisme dialectique et histoire de la littérature" Recherches Dialectiques, Paris: Gallimard, 1959. pp. 45-64
2. Hugo Bergmann, Memories of Franz Kafka in Franz Kafka Exhibition (Catalogue). The Jewish National and University Library, Jerusalem. 1969. p. 8.
3. Max Brod, Franz Kafka, pp. 135-136.
4. Michal Mares, "Comment j'ai connue Franz Kafka," Klaus Wagenbach'a bir ek olarak basıldı. Franz Kafka: Années de jeunesse (1883-1912), Paris: Mercury of France, 1967. pp. 253.
5. Michal Mares, "Meetings with Franz Kafka," Literarni Noviny. 15 (1946). P.85 ve sonrası. Bu versiyon Klaus Wagenbach'ın diğer kitabında da yer alır, Franz Kafka ins Selbstzeugnissen und Bilddokumenten, Hamburg: Rowohlt, 1964. p. 70.
6. G. Janouch. Kafka M'a dit, Paris: Calmann-Levy, 1952. pp. 70, 71, 135, 107, 108, 141.
7. G. Janouch, Conversations avec Kafka, Paris: Maurice Nadeau, 1978. pp. 118-119.
8. F. Kafka, Diaries und Briefe, Frankfurt. Fischer Publishing House, 1975. p. 196. Kafka ve Otto Gross konusunda bakınız: G. Baioni, Kafka: Letteratura ed Ebraismo Turin: Einaudi, 1979. pp. 203-205.
9. M. Brod, Franz Kafka, Paris: Gallimard, 1945. pp. 132-133
10. Bakınız K. Wagenbach, Franz Kafka: Années de jeune... (1958) p.213 ve Franz Kafka in Selbstzeugnissen, (1964) p.70. ve Max Brod, Streitsbares Leben 1884-1968, Munich-Berlin-Vienna: F.A. Herbig. 1969. p.170 ve Ueber Franz Kafka, Frankfurt: Fischer Library. p. 190.
11. E. Goldstücker, "Über Franz Kafka aus der Prager Perspektive" 1963 Goldstücker, Kautman, Reimann (ed.) Franz Kafka aus Prager Sicht, Prague, 1965. pp. 40-45.
12. H. Binder. Kafka-Handbuch, volume 1. Der Mensch und seine Zeit, Stuttgart: Alfred Kroener. 1979. pp. 361-362.
13. Ibid. pp. 362-363. Kafka'nın bazı bilgileri gizleyebileceği düşüncesi, yaşam öyküsünde önemi vurgulanan Brod'a şaşırtıcı gelmeyecektir: "Benden farklı olarak, Kafka kapalı bir mizaca sahipti ve ruhunu hiç kimseye açmazdı, bana bile. Onun bazen önemli şeyleri kendine sakladığını çok iyi biliyordum." Max Brod. Streitbares Leben, pp. 46-47.
14. Binder, Kafka-Handbuch, 1. p. 364 . Cf. Kafka. Lettres a Milea, Paris: Gallimard, 1988. p. 270.
15. M. Mares, Wagenbach içinde, Franz Kafka: Années de jeunesse, p. 254. H. Binder, Kafka-Handbuch, 1. pp. 363-364. F. Kafka, Briefe an Milena, Frankfurt: S. Fischer, 1983. p. 336 (editör'ün notu).
16. Binder, op cit. P. 365.
17. E. Pawel, ibid. p. 162.
18. Ibid. Pp. 162-163. Kitabın başka bir bölümünde, Pawel Kafka'yı "parti politikalarına çok fazla önem vermeyen metafizik bir anarşist" olarak zikreder. -bana bir etiketten çok daha fazlası gibi görünen bir tanım. Janouch'un hatıralarına göre, Pawel onları "aklın makul kabul edebileceği" fakat "tedbire bağlı" olarak düşünür.

19. R. Robertson, Kafka, Judaism, Politics and Literature, Oxford: Clarendon Press, 1985. pp. 140-141: Kafka'nın siyasi eğilimlerini araştırarak olursak, gerçekte, bunu sol ve sağ arasındaki alışılmış zıtlığın terimleriyle düşünmek yanıltıcı olur. En uygun içerik, Michael Löwy'nin "romantik kapitalizm karşıtlığı" olarak adlandırdığı ideoloji olurdu... Romantik kapitalizm karşıtlığı, Löwy'nin terimini kullanırsak, her ne kadar "sanayileşmecilik karşıtı" olsa da sahip olduğu farklı versiyonları ile daha doğru olabilir... fakat genel ideoloji olarak sol ve sağ karşıtlığını aşmıştır.
20. Romantizmi, Pour une sociologie des intellectuels revolutionnaires. L'évolution politique de Lukacsadlı kitabımda analiz etmeye çalıştım. Paris: PUF, 1976 (Londra'da yayınlanan İngilizce çevirisi, R. Robertson tarafından zikredilmiştir.) Daha yakınlarda arkadaşım Robert Sayre, Revolte et melancholie. Le romantisme á contre-courant de la modernité, Paris Payot, 1992. adlı kitabında konuyu inceledi.
21. A Breton, Presentation of Kafka in his Anthologie de l'humour noir, Paris: Sagittarius:1950.p. 263
22. A. Breton, Anthologie de l'humour noir, p.264
23. Anarşizm ve romantizm üzerine daha detaylı bir çalışma için, size kendi kitabımı tavsiye ederim. Redemption et Utopie: Le Judaisme libertaire en Europe central, Paris: PUF, 1988, chapter 5.
24. Breton. "Lightning Rod," Introduction to Anthologie de l'humor noir. p.11.
25. Kafka, Letter to the Father, 1919, in Préparatifs de noce a la campagne, Paris: Gallimard, 1957. pp. 165-179.
26. M. Kundera, "Something left Behind" Le Debatno. 6. June 1981. p. 58.
27. F. Kafka, Amerika, Frankfurt: Fischer Publishing House 1956. pp. 15, 161.
28. F. Kafka, "In the Penal Colony" Erzählung und kliene Prosa. New York. Schocken Boks, 1946, pp. 181.
29. W. Benjamin, Letter to G. Scholem, 1938. Correspondance, Paris: Aubier: 1980. II. p. 248.
30. A. Breton. Anthologie de l'humor noir Paris: Sagittaire, 1950. p. 263.
31. F. Kafka, Le Chateau, Paris: Gallimard. 1972 p. 562
32. Cf. Walter Benjamin, Essais sur Brecht, Paris: Maspero, 1969. p. 132.
33. F. Kafka, The Trial, New York.: Schocken, 1970. p. 4; Der prozess, Frankfurt: Fischer, 1979, p. 9.
34. F. Kafka. The Trial, p. 220.
35. H. Arendt. Sechs Essays. Heidelberg: Lambert-Schneider, 1948. p. 133.
36. The Trial, pp. 45-46. vurgular benim ML.
37. F. Kafka. The Trial, p. pp. 193-194, 227. Le Proces, Paris: Gallimard, 1985. pp. 283, 309, 325, and "In der Strafkolonie", p. 181.
38. Miche Carrouges'in zekice vurguladığı gibi: "Kafka, eğitimli ve saygın insanlar olup yasanın nedenlerini ve niçinlerini anladıklarını düşünen kanun adamlarının ortak bakış açısını reddeder. Onları ve yasayı, yasayı anlamaksızın itaat eden yoksul kitlelerin bakış açısından dikkate alır.

Anarşist Kütüphane

Michael Löwy
Franz Kafka ve Liberter Sosyalizm
28.07.2017

Çeviren: Muraz Arslan

tr.anarchistlibraries.net